

kenysége. Egyrészt mivel az itt folyó munka a második világháború utáni korszak egyik leg-
 érdekesebb internacionalista jellegű nevelési
 kísérlete. Ha a mi internacionalizmusunk lényege-
 sen különbözik is a trogeni intézményétől,
 néhány alapvető vonás teljesen azonos. Isko-
 láinkban a trogenihez hasonlóan küzdünk a
 sovinizmus, a nemzeti előítélet és háborús
 szellem minden megnyilvánulása ellen, harco-
 lunk a népek barátságáért, a békés együttélés
 biztosításáért. Ismerjük azokat a félelmetes
 erőket, melyek a békét fenyegetik, s melyeknek
 leküzdéséhez — sajnos — nem elégséges a
 gyermekfalvak még oly elismerésre méltó
 nevelő tevékenysége sem. De kétségtelen,
 hogy a szocialista pedagógiában is nagyra-
 becscsült PESTALOZZI elgondolása szerint nevelt
 gyermekek a világbéke őszinte és határozott
 harcosai lehetnek, akikre a békés együttélés
 hívei bátran támaszkodhatnak. Bizonyára
 nagyon hasznos lenne számunkra a trogeni

oktató-nevelő módszerek és eredmények ala-
 posabb és részletesebb tanulmányozása.

Másrészt nem érdektelen számunkra a
 gyermekfaluban nevelt magyar gyermekek
 sorsa és gondolkozása sem. Azzal a szemlélettel
 fordulunk feléjük, amit legtömörebben Nép-
 köztársaságunk elnöke fejezett ki újévi üdvöz-
 letében. Boldogulást és jó egészséget kívánva a
 külföldre szakadt magyaroknak, arra kérte
 őket: „Bárhogy fordul sorsuk, szívükben
 őrizték meg magyarságuk becsülését, szülő-
 hazájuk szeretetét. Tapasztalni fogják, hogy
 önmagukat becsülik meg vele.”¹² A PESTALOZZI
 gyermekfalu viszonylagosan kedvező nevelési
 lehetőségeit nézve minden reményünk meg-
 van arra, hogy a trogeni fennsíkön épült,
 s PETŐFI népi hősről elnevezett magyar
 családi házban olyan gyermekek nőnek fel,
 akik más nemzetek megbecsülése mellett meg-
 tudják őrizni szülőhazájuk szeretetét.

BÍRÓ SÁNDOR

FILOZÓFIAI PROBLÉMÁK A MAGASABB RENDŰ IDEGMŰKÖDÉS FIZIOLÓGIÁJÁBAN ÉS A PSZICHOLÓGIÁBAN

Akadémiai Kiadó 1965. 618 l.

Napjainkban soha nem tapasztalt mérték-
 ben fejlődnek az emberrel foglalkozó tudomá-
 nyok. Az „ismerd meg önmagad” igénye,
 a kutató, kísérletező emberi elme egyre újabb
 és merészebb perspektívákat jelöl a természeti
 erők legyőzése, a világűr meghódítása, a magas
 rendű kulturált életforma megvalósítása felé.
 Mindezek az igények és törekvések érthetően
 megnövelték ezek létrehozójával, az emberi
 tudattal foglalkozó tudományok jelentőségét.
 A magasabb rendű idegrendszer, a fiziológia és
 pszichológia vizsgálódásainak középpontjába
 került. Ezek a vizsgálatok és kísérletek azon-
 ban tömegesen vetnek fel filozófiai kérdéseket
 is. Az eredmények értelmezése, a levonható
 következtetések egyre sürgették a filozófiai
 alátámasztást, és a további kutatások elvi
 irányítását.

A fiziológia és pszichológia terén folyó
 elméleti kutatások számára az 1962 májusában
 tartott moszkvai országos tanácskozás igen
 jelentős volt. A Kongresszust a Szovjetunió
 Tudományos Akadémiája, a Szovjetunió Orvostu-
 dományi Akadémiája és a Szovjetunió és az
 OSZFSZK Közép- és Felsőfokú Szakoktatási
 Minisztériuma hívta egybe. A konferencia célja

a marxista—leninista filozófia és a haladó
 természettudományok szoros kapcsolatának
 hangsúlyozása volt. Megtárgyalásra kerültek
 a fiziológia és pszichológia legfontosabb elvi
 és módszertani kérdései. A kongresszus anyaga,
 sajnos, több évi késéssel jutott el csak hazánkba.

A kongresszus előadói között a szovjet
 tudomány vezéralakjait találjuk. Így többek
 között a hazánkban is jól ismert A. R. LURIJÁT,
 N. A. BERNSTEINT, D. A. BIRJUKOVOT,
 A. N. LEONTJEVET, F. V. BASSZINT valamint
 B. M. TYEPILOVOT stb. P. N. FEDOSZEJEV,
 a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának
 alelnöke megnyitójában vázolta az 1950 óta
 megtett utat. (1950-ben volt a Szovjetunió
 Tudományos Akadémiájának és a Szovjetunió
 Orvostudományi Akadémiájának egyesített
 tudományos ülészaka.) A kongresszus határo-
 zata a pavlovi tanítások népszerűsítése volt.
 Az akkor uralkodó és a tudományos életben is

¹² Népszabadság, 1966. január 4. Dobi István újévi
 köszöntője.

elterjédt dogmatizmus, a szabad tudományos kritika és véleménycsere hiánya azonban az egyébként helyes határozat megvalósítását eltorzította. A rákövetkező években jelentkezett az ember biológizálásának tendenciája. Ennek az lett a következménye, hogy többen kísérletet tettek a pszichológiának a magasabb rendű idegműködés fiziológiájában való feloldására. Jelentkezett ez a pavlovi tanítások vulgarizálási törekvéseiben is. Bevezetőjében FEDOSZEEV hangsúlyozta: „Tanácskozásunknak az a feladata, hogy filozófiailag elemezze és általánosítsa annak a fejlődésnek az eredményeit, amelyet a pavlovi elmélet megtett a két akadémiai ülésnek óta, pontosabban akkor, amikor már felszámolták a személyi kultuszt káros következményeivel együtt, és korlátlaná váltak a lehetőségek a tudomány alkotó fejlődése számára.” Az elnök a kongresszus célját a magasabb rendű idegműködésről szóló fiziológiai elmélet és a pszichológia helyes viszonyának pontos körvonalazásában jelölte meg.

A kötetben szereplő 13 előadás témaválasztásában és ezek kifejtésében messzemenően igazolja, hogy a központi idegrendszerrel foglalkozó tudományok sajátos diszciplinájukat megőrizve ugyan, de egy új szintézisre törekednek.

E helyen nincs alkalmunk ismertetni az összes előadást, még a legfontosabbakat sem. V. SOROHOVA és V. N. KAGANOV: A pszichológia filozófiai problémái; és N. A. BERNSTEIN: A fejlődés új vonalai a fiziológiában és ezek kapcsolata a kibernetikával című előadások azonban a két tudomány legfontosabb kérdéseit érintik, s ezért ezekről röviden tájékoztatunk. SOROHOVA és KAGANOV előadásukban a jelenkori pszichológia legtöbb vitatott kérdéseit érintik. Így a pavlovi elmélet pszichológiai jelentősége, a pszichikai természete, a fiziológia és pszichológia egymáshoz való viszonya, a pszichikum determináltsága képezik fejtegetéseik gerincét.

A pavlovi elmélet sajátos térhódítására jellemző, hogy a nyugat-európai és a tengeren túli szakemberek ma már legtöbbször úgy vélekednek, hogy „Pavlovnak az agykéreg működéséről szóló alapvető munkája most már objektív tudományos bázist nyújt az emberi tudat tanulmányozásához”. (J. CLAYTON: Some Problems in the Struggle Psychoanalysis 1954.) A szerzők rámutatnak arra, hogy milyen vesztély származik abból, ha a fiziológia és pszichológia úgy kerül szembe egymással, hogy kizárólag a fiziológiai folyamatokat tekintjük objektívnak, a pszichológiaiakat nem. Pzzel elvész a pszichikus jelenség alapvető funkciója, a tükrözés. Maga PAVLOV is hangsúlyozta, hogy magas rendű idegműködésen azt érti, amit általában pszichikus tevékenységnek neveznek. A két fogalom azonosítása azonban csak akkor helyes, ha hozzátesszük, hogy ugyanannak a jelenségnek különböző aspek-

tusára vonatkozik. A két tudományág vizsgálódási-területe ugyanaz, ti. az élő organizmus igen sokféle jelenség hordozója, részben fiziológiai, részben pedig lelki jelenségek hordozója. Sőt, ha például az élő organizmust megfosztjuk alátámasztásától — éppen úgy leesik, mint egy élettelen tárgy —, tehát bizonyos összefüggésben, még fizikai jelenségek hordozója is. Fontos tehát a fiziológia és pszichológia egymást kölcsönösen segítő, egymást feltételező kutatásainak pontos megjelölése.

A determinizmus elvének a pszichikus jelenségekre való kiterjesztése a szerzők további fejtegetése szerint azt jelenti, hogy a „pszichikus tevékenység nemcsak a valóság visszatükrözése, hanem egyben az a tényező is, amely megszabja az egyén számára a visszatükrözött jelenségek jelentőségét, és éppen azért szabályozza a viselkedést”. (119 l.) A cselekvés külső és belső feltételei szoros egységet alkotnak. Sz. L. RÜBINSTEIN ezzel kapcsolatosan a gondolkodásban érvényesülő külső és belső feltételek dinamikáját vizsgálja. A szerzők RÜBINSTEIN kutatásait ebből a szempontból úttörőnek és rendkívül jelentősnek mutatják be. A kongresszuson elhangzott előadások közül ugyancsak kiemelkedik N. A. BERNSTEIN: A fejlődés új vonalai a fiziológiában és ezek kapcsolata a kibernetikával című munkája. BERNSTEIN előadásában az elméleti fiziológia két modern ágazatával a szabályozás és aktivitás fiziológiájával foglalkozik. A két téma közül az aktivitás kérdése a figyelemreméltóbb. SZECSENOV tétele, hogy „mi hallgatunk, nem pedig hallunk; nézünk, nem pedig csak látunk”, a modern fiziológiának ma már bizonyított alapelve. Az élő szervezet aktivitása, mely magában foglalja az ingerekre való optimális beállítódást, azok nyomónkövetését, a különböző receptorok „kereszt-kontrollját” stb. általános érvényű biológiai faktor. A régebbi fiziológusok a nyitott reflex-ív alapján arra a következtetésre jutottak, hogy a reflex elemi cselekvés, nem pedig a cselekvés eleme. Ma már ezen messze túljutva állítjuk, hogy az élő szervezetben, az összes célszerű történések szabályozása és kontrollja a visszacsatolás elve szerint megy végbe. Ezzel a „nyitott reflex-ív” fogalmát a „reflex-gyűrű” váltotta fel. A reflex gyűrű az elsődleges jelzések mellett kontroll és korrekciós funkcióval is bír. A folyamat a „nyitott” elvtől eltérően a gyűrű bármely pontján megkezdődhet. Ez a koncepció máris óriási jelentőségű a tudomány alkalmazásában, s hatalmas perspektívákat jelöl a további fiziológiai kutatások számára. Itt találkoznak a modern fiziológia és kibernetika alap kutatásai. A jövő feladata meghatározni „azt a választót, amelyet a technikai vagy modellező gondolkodás semmiféleképpen nem tud átlépni, de amely tökéletes pontossággal fejezi ki azt, ami az élő és mesterséges rendszerek különbségét alkotja” — írja BERNSTEIN.

A kötetben publikált előadások közül kiemelkedik még A. N. LEONTYEV és D. J. PANOV Az ember pszichológiája és a technikai haladás című munkája, mely elmélyülten tárgyalja az ember és gép viszonyát, az automatizáció lehetőségét.

F. V. BASSZIN a tudat és a „tudattalan” című előadásában a freudizmus elemző bírálataát adja, és egyben felhívja a figyelmet a napjainkban a pszichoanalízist értékelő vitára. (O. V. KERTIKOV, F. MIHAJLOV, V. SOROHOVA és más kutatók munkáira.)

Összefoglalva megállapíthatjuk, hogy az 1962-es tudományos ülésszak a fiziológia és pszichológia halaszthatatlan elvi kérdéseit vetette fel. A kérdésfeltevések módja és ezek kifejtése valóban közelebb vitt a két tudomány határkérdéseinek és filozófiai problémáinak megoldásához.

Az Akadémiai Kiadó olyan kötetet adott át a szaktudományok művelőinek s a két tudomány iránti érdeklődőknek, mely a további kutatások elvi segítője lehet.

ANDRÁS VERA

TÓTH LAJOS: BENKA GYULA MUNKÁSSÁGA ÉS A SZARVASI NEVELŐKÉPZÉS SZÁZÉVES TÖRTÉNETE

Szarvas, 1964. Szarvasi Községi Tanács V. B. kiadása, 1964

„Nemzeti múltunk haladó kulturális értékeinek feltárása és megbecsülése megtisztelő feladat a szocialista jelen építőinek.” Ez szavakkal vezeti be a szerző a könyvét, amely egy korábban jelentékeny pedagógus küzdelmes és eredményekben gazdag életét és munkásságát vizsgálja.

A magyar nevelés története számos kiváló nevelőt tarthat számon. Ezek közül kevésnek életét és munkásságát ismerjük közelebbről, pedig többen vannak olyanok, akikre ráillik a könyv szerzőjének megállapítása BENKA GYULÁRÓL: „Pedagógiai, didaktikai, pszichológiai, művészeti nézeteiből, politikai magatartásából és emberi jellemvonásaiból tanulhat a ma embere és ifjúsága, a szocialista kultúrpolitika... megvalósításáért dolgozó mai és jövőbeni pedagógus is.”

Tanítóink és tanáraink jelentékeny része a múltban is haladó gondolkodású volt, haladó politikai és pedagógiai eszméket hirdetett és törekedett megvalósítani. Ilyen pedagógus volt BENKA GYULA is, akinek fél évszázados sokoldalú pedagógiai, tudományos és kulturális tevékenységéről TÓTH LAJOS könyvében beszámol. A könyvből egy pedagógiai gondolatokban gazdag, kiváló gyakorlati eredményeket felmutató tanár és népnevelő egyénisége bontakozik ki, olyan egyénisége, akinek sokoldalú munkássága valóban része haladó kulturális örökségünknek.

BENKA GYULA Szarvason élt és tanított, és Szarvasnak jelentékeny pedagógiai hagyománya van. Jogos büszkeséggel írhatta TÓTH LAJOS könyvében: „Szarvas kultúrtörténete bővelkedik olyan hagyományokban, amelyeket szocialista jelenünk sokra becsül. Elég csupán Tessedik Sámuel, Vajda és a kevésbé ismert Petz Gyula, Tatay István nevét említenünk a XVIII–XIX. századból, vagy a forradalmi lendülettel dolgozó Krecsmárk Endrere gondolnunk annak igazolására. A szarvasi panteon méltó és illusztris alakja Benka Gyula is, akit méltatlanul mellőzött az utókor...”

Szarvas nemes kultúrtörténeti hagyományainak megbecsülését és folytatását jelenti TÓTH LAJOS BENKA GYULA életét és munkásságát méltató könyve. Elismerés illeti a szarvasi tanácsot, hogy a könyv szép és izléses formájú megjelenését lehetővé tette.

BENKA GYULA a soproni és pozsonyi főiskolai tanulmányai után Németországban ismerkedett meg kora neveléstudományával. Elsősorban a tanítóképzést tanulmányozta, többek között a FRANCKE alapította hallei és a DIESTERWEG-féle berlini tanítóképzőben. Szerzett ismereteit Szarvason gyümölcsöztette, ahol közel fél évszázadon át aktívan működött.

BENKA GYULA tanári, iskolaszervezési és igazgatói munkája mellett a neveléstudomány aktív művelője is volt. Alapvető nevelési gondolata: „Az élet számára, az élet serkentő hatásának felhasználása mellett” nevelni, ma is helytálló pedagógiai szemlélet.

BENKA GYULA a neveléstudomány minden területével foglalkozott. Kutatója volt a tapasztalati lélektannak. Legfőbb nevelési gondolatait a könyv a következőkben foglalja össze: A nevelést konkrét emberi tevékenységnek tartotta, amely függ a kor uralkodó eszmeáramlatától, ugyanakkor főleg szervezett és céltudatos iskolai tevékenység... a testi és lelki tulajdonságok harmonikus fejlődésén alapul és széles demokratizmus hatja át... a szeretettől és optimizmustól vezérelt nevelő gyakorolja a helyesen kialakított nevelési szituációk révén... Az eredményes nevelés úgy valósítható meg a legnagyobb hatáskokkal, ha „az iskola és a társadalom egyetértve odahatnak, hogy a tanulósg hivatászerű munkásságát kedvteléssel, fokozódó lelkesedéssel űzze...”

A nevelés és oktatás viszonyával kapcsolatban BENKA nézete, hogy minden tanítás a nevelés szolgálatában áll, tehát a nevelés a vezető szerep az oktató-nevelő munkában.

BENKA GYULA nagy fontosságot tulajdonított a tanító „személyes arravalóságának”,